

Derasja Kol Nidre 5775 03-10-2014

"Kol nidree, alle geloften, die we vandaag aan u beloven, moge die tot u opstijgen en voor U komen in liefde." Onze tekst van Kol Nidree, dat origineel in het Aramees werd uitgesproken, en een tekst is van rond het jaar 500, is over de jaren vaak veranderd. Vanwege de verschillende manieren van interpretatie van de tekst, zijn de rabbijnen over de jaren wat ambivalent geweest of en hoe de tekst gezegd zou moeten worden. Met name was het een moeilijke tekst naar niet Joden toe, want het vragen aan God om je beloften of verplichtingen die je op je hebt genomen te annuleren, geeft dus aan dat Joden niet te vertrouwen zijn en is koren op de molen van de antisemiet. Maar zo ligt het niet. De oude tekst van het Kol Nidre, geeft wel dat idee, en daarom is in sommige kringen het kol Nidre helemaal geen traditie om te zingen. In andere kringen, zoals bij ons en de meeste liberaal joodse gemeenten in de wereld, is de tekst veranderd, om geen onduidelijkheid te veroorzaken. De oude tekst zegt: "Deze, onze persoonlijke geloften: alle onthoudingen en verplichtingen die wij tegenover onszelf onder ede of met uitdrukking van gelijke strekking op ons zouden nemen van deze Jom Kipoer tot de Jom Kipoer in het volgend jaar (of sommigen zeggen van de vorige Jom Kipoer tot deze Jom Kipoer), daarvan verklaren wij nu dat wij daar berouw van hebben. Ze worden nietig verklaard, ontbonden en geannuleerd. Deze persoonlijke geloften zijn geen geloften. Alle onszelf opgelegde onthoudingen en alle verplichtingen die wij onszelf hebben opgelegd onder een of andere eedsformule, zijn geen eed," aldus de vertaling in het NIK machzor. Misverstand hier is, dat men de tekst zo leest dat alle verplichtingen en afspraken die wij maken, gewoon geannuleerd kunnen worden. Maar dat is natuurlijk niet zo, dat staat er ook niet. Het gaat om een halachische juridische formule die we ieder jaar voor Jom Kipoer zeggen, op deze avond, net voor nacht, die gaat over geloften die je *tegenover jezelf* op *vrijwillige* basis, en *van jezelf tegenover God* hebt gedaan. Die moet je in principe nakomen, anders moet je het niet beloven. Een simpel voorbeeld is: als ik dit examen haal zal ik veel vaker naar sjoel gaan komen. Maar er kunnen omstandigheden zijn waardoor dat niet gebeurd is, waardoor men niet in staat is geweest, of zal zijn, om die geloften gestand te doen. In dat geval zou je door een bevoegde instantie (bijv. een beth din) deze gelofte nietig kunnen laten verklaren. We noemen dat *hatarat nedarium*. Dat zgn gerechtshof staat er, als wij met de Sifree Tora in de hand op de bima staan, terwijl de chazzan het Kol nidree, drie keer als juridische formule zingt. Maar een belofte aan een ander, of iets wat je met die ander hebt afgesproken, valt daar niet onder. Die eden of beloften kunnen alleen maar ongedaan gemaakt worden tussen jou en die persoon, met diens volledige instemming. Hetzelfde geldt voor al die dingen die je verkeerd hebt gedaan tegenover je medemens, daar ben je niet vanaf als je dat niet met die persoon voor Jom Kipoer in orde maakt. Daarvoor moet je juist met elkaar in contact komen, echt praten met elkaar, om het met elkaar op te lossen. Je kunt er dan niet mee volstaan om hier te zeggen: God vergeef me wat ik hem of haar heb aangedaan. Zo werkt dat niet bij ons. Het enige doel van deze tekst is dat het bescherming biedt tegen Goddelijke straf als wij de gelofte niet nakomen. Wij zeggen het Kol Nidree omdat we de geloften zo serieus nemen, ook die wij vrijwillig voor onszelf op ons hebben genomen. Zelfs als we de beloften maken onder omstandigheden dat we ertoe werden gedwongen, zoals in tijden van vervolgingen, zoals bijvoorbeeld de Spaans en Portugese Joden in de 15e eeuw. De Conversos lieten zich dopen om het vege lijf te redden van de inquisitie, maar dat wilden ze helemaal niet. Daarvan vroegen ze

om het ongedaan te maken, tussen HKBH en henzelf, terwijl de buitenwereld dacht dat ze katholiek waren, bleven ze in hun hart joods.

Ik vraag me wel eens af wat God nu eigenlijk zou denken als hij ons het kol Nidre hoort zeggen? Niet dat ik geloof in een God die echt oren heeft en ogen, maar op de een of andere manier, zeggen we deze formule om met onszelf en HKBH in het reine te komen. Maar zegt God weleens het Kol Nidre? Is het een eenzijdige tekst of is het wederkerig? Is het zo dat God maar kan doen wat Hij wil, zonder daar verantwoording voor af te leggen aan ons, de mensen die hij geschapen heeft? Hij heeft toch ook geloften afgelegd? Waarom kunnen wij God nu zo af en toe, misschien juist ook met Jom Kipoer, als de hemelse poorten wijdt open staan, niet ook ter verantwoording roepen voor alles wat er in de wereld gebeurt? Moet hij zijn beloften niet nakomen met ons? Ik verlang er wel eens naar om met God te spreken zoals je met een dierbare vriend spreekt.

Ik wil twee midrasjiem vertellen, die illustreren wat ik bedoel. Ook met in het hoofd wat ik u met Rosj Hasjana heb gevraagd: bent u meer een Adam of bent u meer een Awraham? Bent u iemand die wegduikt voor zijn verantwoordelijkheid, zoals Adam deed in het Paradijs, toen God aan hem vroeg Ajeka, Waar ben je? Of voelt u zich meer verwant met Awraham die actief en assertief met God in discussie ging toen hij van plan was Sodom en Gomorra te verwoesten. God actief ter verantwoording roepen, over wat hij van plan is. Misschien mogen wij wel eens aan God vragen: Ajeka? Waar ben je? , duik niet weg voor jouw verantwoordelijkheid jegens de mensen.

Rabbi Levi Jitschak van Berditshev (18e eeuw) bracht voor Jom Kipoer wat kleding naar zijn kleermaker voor reparatie. Rabbi Levi was zich bewust dat de kleermaker helemaal niet voldoende Hebreeuws sprak om de machzor te lezen, laat staan te begrijpen. Hoe zou hij nu van God vergeving kunnen krijgen, als hij de gebeden niet eens kon zeggen? Maar hij wilde de kleermaker niet in verlegenheid brengen door er naar te vragen, dus hij deed het op een andere manier: 'Mijn vriend, ieder jaar met Jom Kipoer doe ik hetzelfde. Hoe ziet jouw Jom Kipoer er nu uit? is dat hetzelfde als die van mij? Wat heb je de laatste Jom Kipoer nu gedaan eigenlijk?' De kleermaker zei: Wel ik sprak God aan: "de zonden die ik heb begaan zijn erg klein. Van tijd tot tijd, heb ik wel eens een stukje stof teveel berekend, of te weinig stof meegegeven. Maar u God, aan de andere kant, bent schuldig aan veel meer en ergere zonden dan ik. U heeft vrouwen en kinderen van elkaar gescheiden, u laat oorlogen gebeuren, en laat mensen sterven, vermoord worden ze zelfs, ik kan zo lang doorgaan. Laten we het op een akkoordje gooien: Als u mij vergeeft, zal ik u vergeven." Rabbi Levy was woedend op de kleermaker: "Hoe kon je nu zoiets doen? Je hebt misschien wel je eigen vergeving gekregen, maar met een beetje meer onderhandelen met God had je er zelfs voor kunnen zorgen dat de Masjiach was gekomen." Met andere woorden daag God uit, roep hem ter verantwoording!

Het tweede verhaaltje is van R. Elimelech van Lizhensk (18e eeuw) tijdens Kol Nidre. Hij stuurde zijn leerlingen naar de dorpskleermaker, omdat hij hen zou kunnen vertellen hoe ze zich zouden moeten gedragen op Jom Kipoer. Ze gingen naar zijn simpele huisje en zagen door het raam dat hij twee rekening boeken van de plank haalde, de een veel dikker dan de ander. Toen hoorden ze hem zeggen: "*Ribono sje/olam*, Meester van wereld, vandaag is de dag dat alle Joden vergeving zoeken bij U. Dus de tijd is gekomen voor ons om onze rekening te vereffenen." Hij wees op het

dunste boek en zei: In dit boek houd ik een lijst van al *mijn* zonden bij. Maar kijk hoe dik dat andere boek is. In dat tweede boek houd ik de lijst bij van alle zonden die U heeft begaan. Kijk naar alle pijn in de wereld, mensen zijn doodongelukkig, mensen sterven aan ziekten, oorlogen, racisme, we zouden nu zeggen anno 2014: Ebola epidemieën, er zijn oorlogen tussen Oekraïne en Rusland, tussen moslims in Syrië en Irak, vliegtuigen met onschuldige burgers worden neergeschoten, barbaarse martelingen en onthoofdingen vinden plaats, oorlog door IS, en miljoenen mensen zijn op de vlucht, haat komt ook naar de straten in Europa. *Ribono sjel olam*, als wij vandaag eens iets goeds zouden doen en de rekeningen zouden vereffenen, dan bent U mij veel meer schuldig dan andersom. Maar het is Kol Nidre, de avond dat we elkaar vergiffenis van onze fouten moeten geven. Ik wil u wel vergiffenis geven, als u mij dat ook doet. Laat er weer vrede tussen ons kunnen zijn." De leerlingen waren gechoqueerd door wat ze gehoord hadden. Ze gingen snel terug naar hun rebbe en vertelde het hem. Ze verwachtten natuurlijk dat de rebbe het met hen eens was dat je zo nooit met God mag spreken, maar de rebbe zei": God zelf was erg blij met de woorden van de kleermaker."

Als wij iets beloven aan God, kan Hij dan ook niet iets beloven aan ons? Als wij voor de poorten staan vanaf vanavond, totdat morgenavond met Neila de poorten zich weer gaan sluiten, waar onze gebeden en hartenwensen doorheen kunnen gaan, zoals wat ik zei met RH onze *tesjoewa* dat hele kleine oogje van de naald probeert te vinden, waar zien we dan dat God dat oog zo groot maakt als een enorm gat waar hele wagens door heen kunnen gaan. Mogen wij als we het Kol Nidre zeggen niet alleen zeggen: vergeef ons van wat wij niet goed hebben gedaan, maar kunnen we ook niet verwachten dat God zegt: vergeef mij van wat ik verkeerd doe met de mensheid? Maar, zoals mensen vaak afwachten met het aanbieden van excuses, met het hand in eigen boezem steken, totdat de ander ermee komt, zo is het misschien ook wel niet eerlijk om dat van God te verwachten, hoewel, soms heb ik wel degelijk de indruk dat het boek van Zijn overtredingen veel groter is dan dat van mij. Daarom heb ik ook mijn gevechten, als Jisraeel, diegene die met God strijdt. Ik kan blijven wachten op een reactie, op een antwoord, maar blijven wachten heeft geen zin, wij moeten verder met ons leven, zo goed en soms zo kwaad als het kan. Ik probeer echt dat oogje van de naald vaak te vinden om mijn *tesjoewa* doorheen te laten gaan, in de hoop dat het zo groot wordt dat er karren doorheen kunnen gaan, met zijn hulp. Maar soms is het moeilijk dat oog van de naald te vinden en heb je daar hulp bij nodig. Dat zelfde geldt voor dat bos, waarvan ik u vertelde met Rosj Hasjana, dat die man de weg niet kon vinden in dat diep donkere bos, maar die ander die daar ook verstrikt was geraakt en de juiste weg niet wist, tegenkwam, zodat ze in ieder geval samen op weg konden gaan om te proberen eruit te komen. Wachten op een antwoord moet niet, wij moeten zelf het heft in handen nemen, door hier en nu te proberen het met elkaar op te lossen en met elkaar te leven. Vaak is daar een andere manier van denken voor nodig, een nieuwe weg, en dat is best lastig. Maar het kan het verschil inhouden tussen de hemel en de hel, in deze wereld.

Luister naar dit verhaaltje dat we in veel verschillende tradities tegen komen, maar of mensen er echt naar luisteren en het echt omzetten in daden weet ik eerlijk gezegd niet.

Een man kwam voor de keuze om naar de hemel of de hel te gaan. Hij meldde zich bij de poortwachter bij de hel om te zien hoe het er was. Hij zag een prachtige zaal, met schitterende lichten en enorme rijen met tafels waar de lekkerste gerechten en

drank stonden. Mensen zaten in grote rijen aan tafels, de heerlijkste geuren rook hij. De poortwachter vertelde hem naar binnen te gaan en goed te kijken. De mensen zagen bleek, en uitgehongerd, ze keken elkaar met lege ogen aan, en ze kreunde van de trek, niemand was blij of lachte. Toen de man dichterbij kwam zag hij wat er aan de hand was. Ieder had een lepel in zijn handen, maar zowel de linker als rechter arm van de mensen waren gespalkt, zo dat ze hun armen en handen niet konden buigen. Ze konden dus de lepels wel in de schalen steken voor hem, maar het eten niet naar hun mond brengen. Ze zagen het heerlijke eten, maar konden het niet eten. De man rende weg in paniek en vroeg de poortwachter nu naar de Hemel. Daar aangekomen, deed de poortwachter de hemelse poort open, en de blik was precies hetzelfde. Lange tafels met heerlijk eten, heerlijke geuren, de beste wijnen. Maar deze mensen zagen er anders uit. Zij waren vrolijk, lachten met elkaar, en ze zagen er niet bleek en ondervoed uit. Dat terwijl ze ook dezelfde lepels in hun handen hadden als de mensen in de hel, en de armen ook gespalkt waren, hoe konden ze dan eten? Ga maar beter kijken zij de poortwachter: De man keek en zag dat iemand aan tafel zijn lepel in een van die heerlijke gerechten deed en het aan de andere kant van de tafel iemand in de mond gaf, en zo werd hij ook gevoed. Ze gaven elkaar te eten en zo hadden ze geen honger en konden ze elkaar helpen om gelukkig te zijn. De man begreep het nu: hemel en hel hebben precies dezelfde omstandigheden en mogelijkheden. De man rende terug naar de hel, en vroeg aan een man: waarom geef je de man aan de overkant niet te eten, zodat hij jou te eten kan geven: "Ik, die vreselijke man daar te eten geven, nooit van mijn leven!" Toen kwam de man voor de keuze te staan om naar de hel of naar de hemel te gaan. Deze man koos ervoor om naar de hel te gaan, want daar zou hij enorm veel werk kunnen doen en kunnen proberen om de mentaliteit van de mensen zo te beïnvloeden dat de hel langzaam aan in een hemel zou kunnen veranderen, waar de mensen elkaar zouden helpen.

Het verschil zit erin hoe de mensen die dezelfde materialen hebben, die hetzelfde kunnen, met dezelfde mogelijkheden, met elkaar omgaan. Dat is het verschil tussen hemel en hel, niet alleen als we er niet meer zijn hier op aarde, maar gewoon tijdens ons leven. Het is essentieel hoe mensen met elkaar omgaan. Praten met elkaar, communiceren, brengt je bij elkaar.

Wat ik vanavond vraag, is dat de *ribono sjel olam*, hoe u die ook wilt zien, zijn aandeel ook neemt in zijn belofte. Dat Hij geen Adam is en wegvlocht voor zijn verantwoordelijkheid. Dat als er beloften over en weer zijn, wij natuurlijk ons individuele aandeel moeten leveren. Dat is in de eerste plaats tussen onszelf en de ander, naar het voorbeeld van het verhaaltje van de hemel en de hel. Help elkaar, als de eerste zijn lepel geeft aan de ander, zie je dat het allemaal een stuk beter kan gaan, dat je vrolijker wordt dat het beter gaat, dat je eigen omgeving er beter uit gaat zien, en daarna de wereld er hopelijk een stuk beter van wordt. Maar als jij niet begint, begint de ander ook niet. Zoek actief het oog van de naald, ook al weet je niet van tevoren of er openingen zullen komen. Breek door je vooroordelen heen, en geef die vreselijke man aan de overkant van de tafel te eten met jouw lepel. Dan als je dat gedaan hebt, en als je jouw rekening en verantwoording hebt afgelegd over je geloften en beloften en dat wat je niet gedaan hebt maar wel had kunnen doen, via de formule van het Kol Nidre, mogen we in discussie gaan: *Ribono sjel olam*, wij hebben nu gedaan wat we kunnen: nu bent U aan de beurt, lever Uw deel van de afspraken, die we ooit gemaakt hebben, en help ons, juist ook om die verder ander te

helpen. Help ons, om oorlogen te kunnen stoppen groot en klein, om echt naar elkaar te kunnen gaan luisteren, om niet vooringenomen te zijn als we hier in de gemeente met elkaar zijn, en laten we proberen elkaar eten te geven, te voeden. Misschien mogen we in deze tijden ook wel eens een kleine kleermaker zijn, die misschien de officiële taal niet spreekt, maar via een wat onbeholpen vergelijking u vraagt uw verantwoordelijkheid te nemen om dat kleine oogje van zijn naald, groter te maken. Dat moeten we samen doen, natuurlijk, maar laten we dat dan ook samen doen. Als wij nu eens het voorbeeld geven, wie weet komt U dan ook wel uw deel van onze inspanningsverplichting na.

rabbijn Menno ten Brink